

Επίλογος

Στην έρευνα για τη σχέση μεταξύ αστικού χώρου και μεταναστών ίσως το πιο σημαντικό είναι να γίνει κατανοητό ότι η εγκατάσταση των μεταναστών – ομογενών και αλλογενών – δεν πραγματοποιείται «στο κενό» αλλά σε μια χωρική, αστική κατάσταση με ήδη έντονα διαμορφωμένα χαρακτηριστικά, που έχουν την ιστορικότητά τους. Οι όποιοι μετασχηματισμοί συνέβησαν και συμβαίνουν στην πόλη από την έκρηξη της μετανάστευσης και μετά ίσως και να συνέβαιναν έτσι κι αλλιώς, αλλά η μετανάστευση επιτάχυνε τους ρυθμούς ανάπτυξης κάποιων ζωνών (π.χ. νέες επεκτάσεις στα δυτικά) η αντίθετα συγκράτησε για πολλά χρόνια την εκκένωση άλλων περιοχών όπως το βορειοδυτικό κέντρο της πόλης. Ένα ιστορικό αστικό χαρακτηριστικό της Θεσσαλονίκης, ανιχνεύσιμο ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, είναι ο γεωγραφικός διπολισμός της και η ταύτιση, ακόμη και σήμερα, των δυτικών συνοικιών με την «υποβάθμιση» και των ανατολικών συνοικιών με την «καλύτερη ποιότητα ζωής». Ο διπολισμός αυτός – που είναι υπό συζήτηση κατά πόσο αντικειμενικά ισχύει ακόμη – φαίνεται να εξακολουθεί να διακατέχει τα ΜΕ της πόλης, την «κοινή γνώμη» - και άρα την κτηματαγορά και τους καταναλωτές (ιδιοκτήτες / ενοικιαστές).

Ο διπολισμός ανατολικά – δυτικά θα λέγαμε ότι επιβεβαιώνεται με την πρόσφατη μεταναστευτική ροή προς την πόλη. Όπως έχουν καταλήξει προηγούμενες μελέτες για τη μετανάστευση στη Θεσσαλονίκη,⁹ η ανάλυση των δημογραφικών δεδομένων που συγκεντρώσαμε δείχνει ότι η εγκατάσταση της μεγάλης πλειονότητας των μεταναστών ακολουθεί την υπάρχουσα κοινωνικοοικονομική οργάνωση της πόλης. Η εγκατάσταση των μεταναστών κυρίως δυτικά είναι φυσικά αναμενόμενη – αφού κοινωνικοοικονομικά οι μετανάστες ανήκουν στα κατώτερα στρώματα της κοινωνίας. Τα μεγάλα ποσοστά στον κεντρικό δήμο οφείλονται στο ότι το ιστορικό κέντρο στη βόρεια και δυτική πλευρά του, ιδίως τα οικοδομικά τετράγωνα μεταξύ Αγίου Δημητρίου και Ολυμπιάδος, αλλά και το Φάληρο και άλλες ανατολικές συνοικίες, είναι ζώνες όπου οι μετανάστες, με τα ελάχιστα ως λίγα οικονομικά μέσα που διαθέτουν, μπορούν να βρουν διαμερίσματα να

---

⁹ Λαμπριανίδης, Κόκκαλη, Χατζηπροκοπίου

νοικιάσουν. Πολλές οικοδομές στις πολύ πυκνοκατοικημένες αυτές ζώνες, δεν διαθέτουν βασικό εξοπλισμό που πια θεωρείται απαραίτητος, όπως ανελκυστήρα και κεντρική θέρμανση. Ακόμη και πριν το φαινόμενο της μετανάστευσης, οι πολυκατοικίες αυτές είχαν αρχίσει να προτιμούνται όλο και λιγότερο από τους γηγενείς. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο πληθυσμός του Δήμου Θεσσαλονίκης μειώθηκε κατά ποσοστό 6,5% τη δεκαετία 1991-2001. Σίγουρα αυτό έγινε όχι για να αποφύγουν τη «συγκατοίκηση» ή γειτνίαση με τους μετανάστες, αλλά γιατί τα πρότυπα ζωής άλλαξαν και επιθυμούσαν κατοικίες πιο «αναβαθμισμένες», όπως φαίνεται από την πληθυσμιακή έκρηξη στον Εύοσμο και τα Πεύκα (Ρετζίκι).

Οι δυτικοί Δήμοι, από την άλλη, τόπος κατοικίας των χαμηλότερων, γενικά, οικονομικών στρωμάτων, φαίνεται να προτιμούνται για προφανείς λόγους και από τους μετανάστες. Είναι χαρακτηριστικό ότι ένα διαμέρισμα δύο δωματίων στις δυτικές συνοικίες ενοικιάζεται από 260 € (στη Νικόπολη) ως 350 € (στην Πολίχνη). Στον αντίποδα, στα ανατολικά, η τιμή ενοικίου κυμαίνεται από 370 € (στην Άνω Τούμπα) μέχρι και 560 € (στην Αρέτσου).¹⁰ Για το μετανάστη που έχει μέσο εισόδημα 500 € και 1000 €, η επιλογή είναι προφανής... Παρόλα αυτά, είναι αξιοσημείωτο ότι ακόμη και στους ανατολικούς δήμους οι μετανάστες έχουν βρει διαμερίσματα: αυτό σημαίνει ότι σε όλες τις περιοχές της πόλης, ίσως με λίγες εξαιρέσεις,¹¹ ο τύπος της πολυκατοικίας που παρήγαγε το εργολαβικό μοντέλο δημιούργησε σε γενικές γραμμές γειτονιές που λίγο διαφέρουν η μία από την άλλη και παντού μπορούν να βρεθούν διαμερίσματα σε τιμή ενοικίου αρκετά χαμηλή που μπορεί να διαθέσει μια οικογένεια μεταναστών. Είναι επίσης πολύ χαρακτηριστικές οι περιγραφές διαμερισμάτων στο ιστορικό κέντρο, π.χ. στην περιοχή Διοικητηρίου, που δεν θα μπορούσαν να βρουν ενοικιαστές αν δεν υπήρχαν μετανάστες... «6^{ος} όροφος, χωρίς ασανσέρ και θέρμανση... 285 €»... «ημιυπόγειο χωρίς θέρμανση 150 €»... κλπ. Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι η στροφή των μεταναστών προς τα δυτικά, όπου με τα ίδια ή και λιγότερα χρήματα, μπορούν να νοικιάσουν διαμερίσματα πολύ καλύτερα από τα καταγώγια του κέντρου, έχει πάρει μορφή χιονοστιβάδας τα τελευταία χρόνια

¹⁰ Από σταχυολόγηση αγγελιών για ενοικίαση διαμερισμάτων (εφημερίδα *Αγγελιοφόρος*, 4-6-2006).

¹¹ Όπως κατά μήκος της παραλιακής γραμμής...

(έχουν περάσει πάνω από 5 χρόνια από την απογραφή της Ε.Σ.Υ.Ε.). Όλο και περισσότερο, το κέντρο εκκενώνεται καθώς, μετά από την πρώτη περίοδο προσαρμογής, και οι μετανάστες βρίσκουν το δρόμο προς τα δυτικά... προς καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.

Η κλίση προς τα δυτικά επιβεβαιώνεται και για τους ομογενείς μετανάστες από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. – και μάλιστα σε μεγαλύτερο βαθμό από τους άλλους μετανάστες, που αντίθετα παρουσιάζουν καλύτερη διάχυση στο σύνολο του Π.Σ.Θ. (ήδη σημειώσαμε τα αναπάντεχα ποσοστά των Αλβανών πολιτών και στον ανατολικό τομέα της πόλης). Σε αυτό το σημείο, οφείλουμε να κάνουμε κάποιες καίριες παρατηρήσεις σχετικά με την πολιτισμική ταυτότητα των «παλινοστούντων», έχοντας συνείδηση ότι αυτό είναι ένα θέμα που μόνο με μια πλήρη κοινωνιολογική ανάλυση μπορεί να προσεγγιστεί συνολικά. Αναμφισβήτητα, οι ομογενείς (που από το κράτος ονομάζονται «παλινοστούντες» μολονότι δεν «επιστρέφουν» στην πατρίδα, αλλά έρχονται στην Ελλάδα για πρώτη φορά μετά από ολόκληρες γενιές), είναι μια ομάδα πληθυσμού διαφορετική από τους αλλοδαπούς μετανάστες. Η διαφορετικότητα αυτή είναι προϊόν τόσο αυτοπροσδιορισμού («είμαστε έλληνες») όσο και ετεροπροσδιορισμού, κυρίως από την ελληνική Πολιτεία, που τους διαφοροποιεί στο έπακρο από τους υπόλοιπους, μη ομογενείς μετανάστες. Από την άλλη, η ελληνική συνείδηση των ανθρώπων αυτών – που, όπως αποκομίσαμε από τις συζητήσεις που είχαμε μαζί τους, είναι ισχυρή κινητήριος δύναμη για να «ριζώσουν» στη νέα τους πατρίδα – δεν είναι εύκολα αποδείξιμη, αφού μάλιστα ένα μικρό ποσοστό τους μιλά ακόμη το ποντιακό ιδίωμα και ακόμη λιγότεροι ήξεραν νέα ελληνικά πριν την άφιξή τους στην Ελλάδα. Ας μην ξεχνάμε ότι η ελληνική μειονότητα, τόσο επί Ρωσικής και Οθωμανικής αυτοκρατορίας, όσο και υπό το κομμουνιστικό καθεστώς, υπέστη διώξεις, περιορισμούς θρησκευτικούς και γλωσσικούς, αλλά βίαιους εκτοπισμούς. Από τη γενέτειρά τους γη, τον Εύξεινο Πόντο, οι πληθυσμοί αυτοί βρέθηκαν, μετά από πολλές περιπέτειες, στα τέλη του 20^{ου} αιώνα να ζουν στην κεντρική Ασία, σε χώρες όπως το Καζακστάν και το Ουζμπεκιστάν. Θα ήταν αδύνατο, πιστεύουμε, οι ομογενείς αυτοί, με την άφιξή τους στην Ελλάδα, να μην έχουν καμία πολιτισμική διαφορά από τους γηγενείς. Το αντίθετο συμβαίνει: υπάρχουν πολλές διαφορές, που έχουν να

κάνουν τόσο με τη γλώσσα, τα ήθη και έθιμα, το βαθμό αστικής συνείδησης και φυσικά, πολλές άλλες ιδιαιτερότητες που σχετίζονται με τις χωρικές και χρονικές συνθήκες της εγκατάστασής τους.

Καταλήγοντας, θα λέγαμε ότι η εντυπωσιακή συγκέντρωση ομογενών μεταναστών από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. στο Π.Σ.Θ. αποτελεί αναμφισβήτητα ένα ιδιαίτερο στοιχείο για την τοπική κοινωνία, και από την έρευνα που κάναμε, δεν έχει μελετηθεί ως τώρα. Στις μελέτες που αφορούν τη μετανάστευση και την πόλη της Θεσσαλονίκης, οι παλινοστούντες αποκλείονται ως ομογενείς (άρα τυπικά «έλληνες»). Από την άλλη, οι όποιες μελέτες για τους παλινοστούντες επικεντρώνονται στους οργανωμένους οικισμούς της Θράκης ή τον οικισμό της Φαρκαδόνας στη Θεσσαλία (415 άτομα) – που όμως πληθυσμιακά δεν είναι παρά θραύσματα της μεγάλης ρωσοποντιακής κοινότητας που έχει αναπτυχθεί στη Θεσσαλονίκη. Από χωρική άποψη, ίσως το πιο ενδιαφέρον είναι ότι με το νόμο 2790/2000 για τη χορήγηση δανείων για αγορά κατοικίας (της τάξης των 60.000 ευρώ) οι ομογενείς μετανάστες από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. έχουν πια εγκατασταθεί μόνιμα στην πόλη, δημιουργώντας γειτονιές με σαφή πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Εντοπίστηκαν επίσης δύο περιοχές (Γαλήνη και Ευξεινούπολη) όπου έχουν κτίσει εκτός σχεδίου τους δικούς τους αυτογενείς οικισμούς. Αυτό είναι το έντονα διαφορετικό στοιχείο στη χωρική συμπεριφορά τους ως προς εκείνη των ξένων μεταναστών. Οι μη ομογενείς μετανάστες, ως ενοικιαστές, απλά κάνουν χρήση του (υποβαθμισμένου) κτιριακού αποθέματος στην πόλη και μετακινούνται προς περιοχές που βρίσκουν διαμερίσματα σε τιμές ενοικίου που μπορούν να διαθέσουν. Η μονιμότητα, όμως, της εγκατάστασης των παλινοστούντων προκαλεί ενδιαφέροντες μετασχηματισμούς σε αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό επίπεδο που αναλύονται στο επόμενο κεφάλαιο.

Βιβλιογραφία

Μαρία Βεργέτη, *Παλιννόστηση και κοινωνικός αποκλεισμός*, Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2003.

Λόης Λαμπριανίδης, Αντιγόνη Λυμπεράκη, *Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη Διαδρομές ενημερίας και παραδρομές δημόσιας εικόνας*, Πατάκης, Αθήνα 2005.

Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης, Γενική Γραμματεία Παλιννοστούντων Ομογενών, *Η ταυτότητα των Παλιννοστούντων Ομογενών από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ.: Απογραφικά στοιχεία Ελλάδας, Μακεδονίας, Θράκης, Αττικής*, Θεσσαλονίκη 2000.

Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης, Γενική Γραμματεία Παλιννοστούντων Ομογενών, *Τα κυριότερα χαρακτηριστικά των Ομογενών από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης στους πολυπληθέστερους νομούς της Ελλάδας*, Θεσσαλονίκη 2001.

Υπουργείο Μακεδονίας-Θράκης, Γενική Γραμματεία Παλιννοστούντων Ομογενών, *Η εγκατάσταση των Παλιννοστούντων Ομογενών από τις χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης στην Ελλάδα κατά περιφέρεια, νομό, δήμο και οικισμό*, Θεσσαλονίκη 2002.

Μεσογειακό Παρατηρητήριο Μετανάστευσης (Επιστημονικός Διευθυντής: Martin Baldwin-Edwards), *Στατιστικά Δεδομένα για τους Μετανάστες στην Ελλάδα - αναλυτική μελέτη για τα διαθέσιμα στοιχεία και προτάσεις για τη συμμόρφωση με τα standards της Ευρωπαϊκής Ένωσης (μελέτη για λογαριασμό του Ι.ΜΕ.ΠΟ.)*, Αθήνα 2004.

Πάνος Αρίων Χατζηπροκοπίου, *Μετανάστευση και μεταβολές στον αστικό χώρο: από τα Βαλκάνια στη Θεσσαλονίκη*, Sussex European Institute, Sussex 2004.

www.statistics.gr (15/03/06)

Ifigeneia – Evlampia Kokkali, *Immigration albanaise en Grèce : diffusion et dispersion dans le territoire urbain - Le cas de Thessalonique*, Communication pour le Colloque International «Migrations, crises et conflits récents dans les Balkans», Belgrade, 27-29 octobre 2005.